

гетьманом. Це був уже фіксований результат Визвольної війни, чого не було ні у 1654 р. (Москва тільки вступила у боротьбу за Україну), ні у 1657 р., коли головне питання Визвольної війни - питання про державність України не було ще остаточно вирішене.

На наш погляд, подальші події (до 1676 р.) навряд чи можна вважати продовженням Визвольної війни. Це була боротьба за владу, а також особиста діяльність П. Дорошенка, направлена на об'єднання України. Військові дії втратили характер народної війни.

Список літератури:

1. Історія України: Курс лекцій: У 2 кн. К., 1992. Кн. 1.
2. Рибалка І. К. Історія України: У 3 ч. Х., 1995. Ч. 1. 3. Грушевський М. С. Історія України. К., 1994. 4. Дорошенко Д. І. Нарис історії України. Львів, 1991. 5. Програма курсу "Історія України" для гуманітарних спеціальностей. К., 1993. 6. Скубицький Т. К вопросу о периодизации крестьянской войны 1647-1658 гг. на Украине// Под марксистско-ленинским знаменем. 1936. № 1. 7. Борисенко В. Й. Чи дійсно визвольна війна українського народу середини XVII ст. закінчилася у 1654 р?// Історія України в запитаннях та відповідях. К., 1991. 8. Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький. К., 1993. 9. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К., 1992. Т. 2. 10. Історія українського війська: У 2 кн. [Репринтне вид. 1936р.] Львів, 1992. 11. Субтельний О. Україна: історія. 3-є вид., перероб. і доп. К., 1993.

Надійшла до редколегії 15. 11. 95 р.

Ю. Д. Древаль, канд. іст. наук

ДО ПИТАННЯ ПРО "УКРАЇНСЬКИЙ П'ЄМОНТ"

На рубежі 80 - 90-х рр. зримо проявилися розбіжності у політизованих настроях регіонів України, зокрема, по лінії "Схід-Захід", що старанно приховувалося офіційною комуністичною ідеологією. Це наочно підтвердила настроєність депутатів першої демократично обраної Верховної Ради. Пригадаємо також референдум 17 березня 1991 р., під час якого М. Горбачову вдалося "обреферендити" майже всю Україну, крім трьох її західних областей. З набуттям державності великих змін в цьому питанні не сталося.

Все це вказує на те, що дослідження регіональних особливостей є важливим і актуальним завданням широкого кола істориків, економістів та політологів. Дана ж стаття присвячена аналізу витоків особливостей політичних настроїв західноукраїнського регіону та його великого зна-

чення для всієї України в кінці XIX - на поч. XX ст., що відображає термін "Український П'ємонт" (П'ємонт - область Італії, центр національно-визвольного руху в XIX ст.).

Коротка історична довідка. У деякі давні часи - княжу добу, період литовсько-польської експансії - українські землі були об'єднані. Звільнення всієї України з-під польського гноблення було головною метою Визвольної війни в середині XVII ст. Як наслідок, українське Лівобережжя перейшло під опіку північно-східного сусіда. Після розділів Польщі в кінці XVIII ст. західний кордон Російської імперії наблизився до Східної Галичини, яка увійшла до складу Австрії. Протягом XIX - поч. XX ст. Україна була розділена між цими імперіями. Але характер політичних режимів і умов для розвитку українства в них мав значні відмінності. Саме в цей час зароджувалися сучасні форми національного життя в європейських країнах. А тому звідси і слід вести пошук першопричин сучасних регіональних особливостей.

Зупинемося на особливостях імперських центрів. Російські керманічі віками вважали українців нездатними до державно-політичного життя, а Україну - звичайною губернією. Це підкріплювалося і відповідним ідеологічним замовленням, в основу якого була покладена теза про "національну єдність руських племен". А сумнозвісні укази 1863 і 1876 рр., здавалось, надовго перекреслили надії українців на відродження масового руху в Наддніпрянщині. В Австрійській же імперії, навпаки, з часом набула широкого розповсюдження думка про неприродність об'єднання різних народів в одну державу. Під впливом революції 1848 р. ця імперія почала розвиватися у буржуазно-демократичному напрямку.

Але не слід і перебільшувати масштаби "зовнішніх" умов для відродження українства в Австрійській державі. Одночасно з конституційною перебудовою уряд пішов на примирення з лідерами польського національного руху, визнавши їх домінування в Галичині. У розрахунках польських політиків цей край повинен був стати вже "Польським П'ємонтом". Враховуючи, що українці склали переважну більшість населення Східної Галичини (українців тут проживало близько 70%, а поляків - близько 16% [1, с. 154], програма повинна була здійснюватись переважно за їх рахунок. Пануючі кола багато зусиль докладали до того, щоб етнічним українцям прищепити погляд на себе як на духовну провінцію загальнопольської культури.

У тогочасній публіцистиці була розповсюджена традиція розподіляти нації на “історичні” (які мають традиції державності і власну державу) та “неісторичні”. Цікаво те, що в деяких працях поляки називались нацією історичною саме завдяки своєму пануванню над українцями в Галичині. Своєрідна “державна в державі”.

Все-таки, долаючи значний опір, верх брала течія, провідники якої протиставили політичному пануванню польських привілейованих класів силу українських народних мас. У першій половині ХІХ ст. українська діяльність виявилася головним чином на Сході, а Захід лише пробуджувався від вікової сплячки. Але згодом саме тут відродилося масове українське суспільно-політичне життя, яке, особливо після вищезгаданих царських указів, стало найвпливовішим в усій Україні.

Спочатку перед в українському русі краю вели народовці. Вони зосередили зусилля на ниві культурно-просвітницької діяльності, в якій знайшли підтримку багатьох співвітчизників. Результати були вражаючими. Так, на поч. ХХ ст. у Східній Галичині вже працювало 2514 державних народних шкіл з українською мовою викладання та 1042 “утраквістичних” (двомовних), у Львівському університеті 12 курсів читалося українською мовою. Наукове товариство ім. Т. Шевченка займалося інтенсивною видавничою діяльністю. Товариство “Просвіта” мало 2611 читалень [2, с. 8-9]. Значущість цих здобутків стає ще ціннішою від згадки про те, що якихось півстоліття тому українська діяльність у Галичині лише розпочиналася.

Що стосується Наддніпрянської України, то тут лише під тиском народних виступів 1905 р. відбулися деякі пом'якшення. Але вони були обмеженими і короточасними. З початком світової війни царизм повів справжній бій не лише проти збройних ворогів, а й проти українства, зокрема української преси. Так, київську газету “Рада” було закрито наступного дня після оголошення війни, а загалом в “російській” Україні було закрито 15 українськомовних видань.

Згодом на арені суспільно-політичного життя Східної Галичини з'явилися українські партії. Першою з них стала утворена 1890 р. Русько-українська радикальна партія (пізніше розповсюдженою стане назва “Українська радикальна партія”), яка зосередилась на боротьбі за соціальний захист селян. Незабаром серед радикалів виникла і укріпилася державницька течія, представники якої здійснення всіх домагань партійної програми пов'язували з досягненням повної політичної незалеж-

ності українського народу. З часом це гасло стало домінуючим серед всіх західноукраїнських політичних організацій: вже згадуваних радикалів, а також соціал-демократичної та народно-демократичної партій, які були утворені 1899 р. Серед них найбільшого авторитету в народі досягла УНДП, яка першочергову увагу приділяла саме вищеназваній ідеї. Про це свідчать підсумки перших демократичних виборів до австрійського парламенту в 1907 р.: УНДП - 18 депутатів (ще 5 від Буковини), УСДП та УРП - по 3 депутати.

У партійно-політичній консолідації та розробках з національного питання наддніпрянці помітно відставали. Самостійницькі проекти Братства Тарасівців не набули широкого розголосу. А загальноживане твердження, що програмою першої східноукраїнської політичної організації - Революційної української партії, яка була утворена 1900 р., стала брошура М. Міхновського з характерною назвою "Самостійна Україна", вельми сумнівне. Про це свідчать і спогади учасників подій, і об'єктивні дослідження, наприклад - О. Гермайзе. Українська народна партія, яка прийняла ідею політичної незалежності як основну, була малочисельною і проявляла свою діяльність лише епізодично. Інші ж партії регіону зупинились на ідеї автономії. Їх лідери активно користувались допомогою наддністрянських колег, яка полягала насамперед у видавничій та емігрантській базі, а не в прийнятті програмових розробок. Аж до кінця 1917 року!

Таким чином, є всі підстави для того, щоб стверджувати: в другій половині XIX - на поч. XX ст. Східна Галичина стала центром як культурно-освітнього, так і національно-визвольного суспільно-політичного руху України; центром, який мав значний вплив на всі інші етноукраїнські землі - "Українським П'ємонтом". З цього приводу є влучними слова канадського історика П. Магочія: "З кількісного погляду українські землі в Російській імперії були значно важливіші, оскільки вони охоплювали 90% усієї української етнолінгвістичної території і 85% усіх українців. З другого боку, незважаючи на менші відсотки земель та людей в Австрійській імперії, українці там, особливо в Галичині, відігравали важливу, а то й вирішальну роль у вирішуванні напрямку українського національного відродження" [3, с. 97].

У 1917 р. в авангарді українського руху опинились наддніпрянці. Проблема "Українського П'ємонту", здавалось, поступово переходила в спадщину історикам. Політики про неї вже майже не згадували. Але з

висловів деяких наших сучасників впливає, що "П'ємонт" продовжує існувати.

Яким же був час існування "Українського П'ємонту"? Стосовно виникнення явища у дослідників суперечностей немає: його пов'язують із наслідками царських указів 1863 і 1876 рр., після чого енергія національного культурного й політичного руху перейшла з "російської" України до "австрійської". А щодо того, коли Західна Україна перестала бути "П'ємонтом", у різні часи існували і різні точки зору. Так, 1906 р. М. Грушевський занадто оптимістично вважав, що деякі пом'якшення царського режиму вже відновлюють природне тяжіння українців до Києва - свого історичного центру [4, с. 104]. У 20-ті рр. зажеврила ще одна надія: "З утворенням української держави (мова йшла про Радянську Україну. - Ю. Д.) переминилось відношення між Великою Україною й Галичиною. Галичина перестає бути Українським П'ємонтом, яким була половину століття. Зате Велика Україна стала Матір'ю-Батьківщиною для західноукраїнських земель"[5, с. 90]. І в цьому випадку історик помилився! Згодом український Захід, завдяки, як у даному випадку, нелояльності до СРСР з боку Українського народно-демократичного об'єднання, став вже "П'ємонтом української контрреволюції" [6, с. 33-34].

Тут необхідно врахувати, що проблема, яку відображає термін "Український П'ємонт", виникла в період, коли Україна не мала власної державності. Звідси логічним буде доводити час існування явища до 1917-1918 рр. або навіть до 1939-1945 рр. (останнє має мало сенсу, якщо врахувати тодішню політичну ситуацію в обох частинах України), але ніяк не до наших днів.

Дослідження проблеми має надзвичайно важливе значення і для розуміння сучасних суспільно-політичних процесів. І сьогодні існують значні відмінності в політичних настроях регіонів, а Західна Україна знову стала центром відродження української державності. Але проводити якісь паралелі або без історичного аналізу робити певні висновки щодо вказаної вище проблеми слід дуже обережно. Тож висловлюємо побажання сучасним політикам і політологам: враховуючи наявні розбіжності в політизованих настроях регіонів, які час від часу набувають великої гостроти, слід акцентувати увагу на тих засадах, які об'єднують народ України. Особливості ж різних регіонів повинні стати об'єктом всебічного аналізу, а не предметом спекуляцій.

Список літератури:

1. *Грушевский М. С.* Украинцы//Формы национального движения в современных государствах. СПб., 1910. 2. *Левицький М.* Західна Україна (короткий економічно-політичний огляд). Х., 1928. 3. *Магочий П.* Українське національне відродження: Нова аналітична структура//Укр. іст. журн. 1991. № 3. 4. *Грушевский М.* Украинский Пьемонт//Укр. вестник. 1906. № 2. 5. *Лозинський М.* Обопільні стосунки між Великою Україною й Галичиною в історії розвитку української політичної думки XIX-XX вв. //Україна. 1928. Кн. 2. 6. *Вікул С.* П'ємонт Української контрреволюції//Більшовик України. 1927. № 1.

Надійшла до редколегії 02. 10. 95 р.

*І. А. Логвиненко, канд. іст. наук,
О. А. Гавриленко, канд. іст. наук*

ЦЕНТРАЛЬНА РАДА ТА ІДЕЯ АВТОНОМІЇ УКРАЇНИ (БЕРЕЗЕНЬ-ЖОВТЕНЬ 1917 Р.)

В історії України відбувалося чимало подій, зміст та значення яких, на жаль, залишаються ще не до кінця з'ясованими не лише для широких кіл громадян, що цікавляться історією, але й для більшості фахівців. Особливо це стосується періоду революції та наступного радянського періоду, де ціла низка питань не знайшла об'єктивного висвітлення та глибокого наукового аналізу. До таких питань належить діяльність Української Центральної Ради (УЦР).

В історичній літературі зустрічаються різні дати формування Української Центральної Ради. На підставі спогадів членів УЦР Б. Мартоса та С. Чикаленка, а також матеріалів періодичних видань того часу можна визначити точну дату її організації - це 7 березня 1917 р. [12, с. 99; 14, с. 10-11; 19 березня, 19 березня].

Після Лютневої революції український рух вимагав створення певного осередку, що об'єднав би всі українські сили. З метою утворення такого осередку члени Ради "Товариства Українських Поступовців", які щочетверга збиралися на квартирі у Є. Чикаленка, за пропозицією М. Синицького та В. Короліва перенесли свої наради до клубу "Родина". Це було зроблено, як зазначав С. Чикаленко, для того, щоб "раз-у-раз було відомо громадянству, про що вона міркує і що вирішує", бо ТУП являв собою після революції "одинокую всеукраїнську організацію" і повинен був стати керівником українського руху. 4 березня відбулося